

**ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ****FEATURES OF EDUCATIONAL SERVICES IN HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTIONS DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE IN UKRAINE**

Автор статті вказує, що освіта має велику роль у житті людини, будучи інструментом майбутнього успіху та наявності широких можливостей. Вона є основним чинником інтелектуального, особистісного та суспільного розвитку. У умовах збройного конфлікту та надзвичайних обставин освіта стає важливою дією, що захищає життя, і її слід розглядати як пріоритет. Війна за короткий проміжок часу знищує обставини для безпечного існування, піклування та навчання, викликає перебої, відмови й ускладнення здійснення фундаментального права на освіту. Стаття має на меті дослідження суті та особливостей надання освітніх послуг у умовах воєнного стану в Україні. Ключовим завданням є опис основних факторів підвищення якості надання освітніх послуг під час війни, щоб мінімізувати освітні втрати та зберегти людський капітал держави. Автор зазначає, що освітні послуги в період воєнного стану набувають низки специфічних особливостей, такі як динамічна адаптивність форм, технологічні виклики, які виникають перед освітою, особливості психоемоційного фактору, особливості діяльності переміщених закладів освіти, а також виникнення кримінально-правових ризиків. Для удосконалення якості та забезпечення безперервності освіти в умовах воєнного стану автор пропонує шляхи вирішення проблем та зазначає, що подальше дослідження має бути зосереджене на вивченні корупційних ризиків у сфері надання освітніх послуг, що є необхідним для забезпечення прозорості та ефективного використання обмежених ресурсів на відновлення.

Ключові слова: *освіта, право на освіту, освітні послуги, надання освітніх послуг, види освітніх послуг.*

The author of the article notes that education is of great significance in human life, acting as the gateway to future success and the access to broad opportunities. It is an essential element in intellectual, personal, and social development. In conditions of armed aggression and crises, education becomes a crucial lifesaving response and must be prioritized. War quickly dismantles the conditions for safe living, care, and schooling, causing interruptions, refusals, and barriers to the exercise of the basic right to education. The article aims at examining the essence and characteristics of providing educational services under martial law in Ukraine. The primary objective is to describe the key factors for improving the quality of educational services in wartime conditions in order to reduce educational losses and preserve the country's human capital. The author observes that educational services under martial law develop several specific characteristics, such as flexible adaptation of formats, technological challenges that emerge for education, psychological-emotional aspects, peculiarities of displaced schools' operations, as well as the emergence of criminal and legal risks. To raise quality and guarantee continuity of education under martial law, the author proposes solutions and notes that further study should examine corruption risks in the provision of educational services, which is essential for ensuring transparency and the efficient use of scarce resources for reconstruction.

Key words: *education, right to education, educational services, provision of educational services, types of educational services.*

Постановка проблеми. Дійсно, освіта має колосальне значення у житті людини, виступаючи критичним чинником майбутнього успіху та розширення життєвих можливостей. Освіта виконує низку фундаментальних функцій, а саме:

1) Інтелектуальне збагачення - вона «освітлює розум» та мислення, допомагаючи індивіду планувати свою діяльність та ефективно структурувати роботу. Набуття знань у певній галузі формує здатність мислити, відчувати та поводитись у спосіб, що сприяє не лише особистому задоволенню, але й покращенню спільноти в цілому;

2) Соціалізація та статус – освіта цілком розвиває людську особистість, діє на думки, створює стосунки з іншими та підготовлює індивіда до життєвих переживань. Вона надає особі особливе становище у суспільстві, оскільки право на освіту є універсальним – «від колиски до могили»;

3) Кар'єрні перспективи та впевненість – серед практичних переваг, освіта забезпечує шанс на успішну кар'єру. Вона шліфує розум, зміцнює думки, зміцнює характер та поведінку. Навчання надає необхідну інформацію як у різних загальних сферах, так і в обраній спеціалізації, що є обов'язковою умовою для опанування професії. Без освіти гідне існування та нормальне виживання у сучасному світі є значно ускладненим.

Таким чином, освіта є невід'ємною основою для самореалізації, впевненості у собі та здобуття хорошого статусу у суспільстві [14, с. 197-204].

У контексті ключової ролі освіти держава має забезпечити функціонування результативної системи надання освітніх послуг. Однак війна викрила освітній процес в Україні, створивши серйозні виклики. Незважаючи на небезпечні наслідки, освіта в кризових ситуаціях є терміновою реакцією, що запобігає смертям, і має розглядатися як пріоритет. Вона підтримує функціонування навіть у умовах збройних зіткнень, катастроф, викликаних небезпечними природними явищами, або пандемій. Ці кризові ситуації за короткий проміжок руйнують умови безпечного існування, догляду і навчання; спричиняють перебої, відмови та ускладнюють забезпечення фундаментального права на освіту. Саме тому безперервність освітнього процесу в умовах кризи є не лише педагогічним, а й гуманітарним імперативом, що підтримує соціальну стійкість та ментальне здоров'я нації [12]. Так, в екстрених умовах, спричинених війною, катастрофами чи пандеміями, мета освіти набуває подвійного, критично важливого значення:

1. Захист дітей (безпековий аспект) – освітні заклади та процеси слугують захисним механізмом, надаючи дітям безпечний простір, психосоціальну підтримку та відчуття стабільності.

2. Забезпечення права на освіту (правовий та розвитковий аспект) – освіта продовжує функціонувати, щоб не допустити переривання навчального процесу та гарантувати реалізацію фундаментального права кожної дитини на навчання, що є запорукою її майбутнього розвитку та відновлення людського капіталу країни.

Таким чином, освіта в кризових умовах є не просто академічним процесом, а життєво необхідною гуманітарною реакцією.

Аналіз останніх досліджень і наукових праць. Питання сутності, видів та особливостей надання освітніх послуг є важливим та багатоаспектним об'єктом наукового інтересу. Ця проблематика ґрунтовно досліджувалася багатьма українськими вченими. Серед науковців, які приділяли увагу цій темі та зробили значний внесок у її розкриття, варто відзначити: О. Вишнякова, Т. М. Власюк, І. М. Грищенко, В. Гура, І. С. Каленюк, О. Компанович, Т. Макаренко, Т. В. Магюк, Т. Несторенко, С. Ніколенко та інших. Їхні праці формують теоретичну базу для розуміння правових, економічних та управлінських аспектів освітніх послуг.

Швидкий розвиток законодавства, викликаний воєнним станом в Україні, та виключні особливості надання освітніх послуг у цих надзвичайних умовах, сформували новий суттєвий виклик як для застосування права, так і для наукової спільноти. Ці обставини вимагають детального наукового дослідження для усвідомлення й ефективного регулювання освітньої сфери.

Мета статті. Стаття цілеспрямовано присвячена вивченню сутності та характеристик надання освітніх послуг у випадку, коли освітній процес працює в умовах кризової ситуації та постійної небезпеки.

Виклад основного матеріалу. Для ґрунтовної характеристики будь-якого правового поняття традиційно використовують два аспекти: легальний (законодавчий) та доктринальний (науковий). Хоча дискусії щодо їх пріоритетності є не обґрунтованими, оскільки юридична доктрина беззаперечно володіє вищим юридичним пріоритетом, дослідження доктринальних поглядів є надзвичайно важливим для аналізу змісту, об'єктивності та обґрунтованості терміну. Насамперед, звернемося до правового тлумачення. Відповідно до Закону України «Про освіту»,

освітня послуга визначається як комплекс, передбачений законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання. Це законодавче визначення фокусується на процесуальних елементах (дії суб'єкта, регулювання програмою/договором, вартість) та цільовій спрямованості (досягнення очікуваних результатів), закладаючи основу для адміністративно-правового регулювання цієї діяльності [4].

Поняття «послуга» має глибоке історичне підґрунтя, будучи відомим ще з біблійних часів. Його початкове походження та семантичні характеристики були тісно пов'язані з поняттями «служіння», «слуга» та «обслуговувати». У контексті античної філософії тлумачення служіння набуло додаткових моральних нюансів, висвітлюючи його тісний зв'язок з поняттям «милосердя». У той історичний період ці терміни часто мали синонімічне значення, підкреслюючи, що надання послуги було не просто дією, а актом допомоги, турботи та морального обов'язку. Ця історична спадщина закладає соціально-етичну основу для сучасного розуміння послуги, включаючи й освітню [2].

Щодо доктринальних визначень, наукова література надає численну кількість тлумачень поняття «освітня послуга», що відображає його різноманітність. Зокрема, Zaid Yaseen Saud AL Dulaimi розглядає освітні послуги як необхідну складову функціонування вищої освіти. Він вважає, що освітні послуги – це такі послуги, які університети та науково-дослідні інститути мають надавати задля підвищення якості у формуванні університетської освіти. Вони слугують базою та підтримкою для реалізації освітньої політики, здійснення стратегічних цілей університетів та зростання загальної ефективності освітньої системи [14, с. 197-204]. Автор виокремлює шість ключових цілей, які мають реалізовувати освітні послуги: програмний розвиток – створення, оцінювання та постійне вдосконалення освітніх програм; кадровий потенціал – покращення навчального процесу та розвиток навичок науково-педагогічних працівників; значущість досвіду – перетворення навчального досвіду на значущий і релевантний для здобувачів освіти; фінансова ефективність – перетворення освітнього процесу в рентабельний процес (забезпечення економічної стійкості); безперервне навчання – сприяння безперервній освіті (Lifelong Learning); інноваційність – орієнтація на створення та просування інновацій у всіх видах діяльності та освітніх процесах.

Цей доктринальний підхід підкреслює, що освітня послуга є не просто актом передачі знань, а комплексною системою підтримки та розвитку, орієнтованою на якість та інновації [13].

Трактування, запропоноване попереднім вченим (Zaid Yaseen Saud AL Dulaimi), хоч і є ґрунтовним, обмежує розуміння освітньої послуги, розглядаючи її виключно крізь призму вищої освіти. Це не дозволяє розкрити поняття у його повній широті, включаючи загальну, професійно-технічну та післядипломну освіту.

На протипагу спеціалізованих методик, В. Гура, Т. Несторенко та Т. Макаренко пропонують ширше доктринальне визначення, стверджуючи, що освітня послуга – це цільова діяльність фізичних і юридичних осіб, яка побудована на підготовці для задоволення різноманітних інтелектуальних потреб людини та суспільства у нових знаннях, уміннях, навичках і розвитку здібностей особистості; при цьому вона беззаперечно має ціннісний аспект. Це визначення підкреслює кілька важливих аспектів: суб'єкти (включає як індивідуальних, так і інституційних надавачів (фізичних та юридичних осіб); мета (фокусується на задоволенні інтелектуальних потреб суспільства та особистості, що є ширшим, ніж просто отримання диплома); результат (крім традиційних знань, умінь і навичок, акцент робиться на розвитку здібностей особистості); цінність (освітня послуга має не лише економічний, а й ціннісний вимір, підкреслюючи її соціальну значимість) [3, с. 91-104].

Враховуючи думки В. Г. Кремень, В. І. Лугового та П. Ю. Сауха, освітній результат сприймається як освітній продукт, який може бути представлений у двох основних формах: матеріально-словесній формі (товар) – до якої можуть входити підручники, методичні матеріали, сертифікати тощо, та нематеріальній формі (послуга) – непосредня діяльність з навчання і виховання. До загального поняття освітніх продуктів навчальних закладів вчені відносять: освітні послуги (сама діяльність), засоби для їх надання (інфраструктура, технології), певні вміння, які набувають студенти. Ключовим результатом освіти він називає «систему знань, умінь і навичок, які передаються учасникам навчального процесу». Таким чином, Каленюк акцентує увагу на кінцевому, конкретному наборі надбань особистості як головному вимірі ефективності освітньої діяльності [6, с. 1-5].

На думку Н. Г. Ничкало, освітня послуга є не стільки матеріальним, скільки соціальним благом. Він визначає її як систему знань, інформації, умінь і практичних навичок, яка спрямована

на задоволення різноманітних освітніх потреб споживача (здобувача освіти) та реалізацію його особистих здібностей. Таким чином, автор підкреслює нематеріальну природу освітньої послуги та її ключову роль у соціальному розвитку та особистісній самореалізації [10, с. 2-5].

Специфіка освітніх послуг полягає у їхньому подвійному статусі, який часто призводить до дискусій у науковій спільноті. Більшість дослідників схиляються до думки, що освітні послуги належать до категорії «суспільні блага». Це підкреслює їхню значущість для всього суспільства, а не лише для окремого споживача. Проте, важливо чітко розуміти економічну природу суспільного блага:

1) Сутність – у понятті суспільного блага вважають товари, роботу або послуги, які є необхідними для задоволення колективних потреб;

2) Характеристика – ці блага, як правило, не мають грошового вираження у чистому вигляді (або їхнє споживання однією особою не зменшує можливості споживання іншою), а відтак не можуть ефективно забезпечуватися виключно ринково через механізми попиту та пропозиції. Вони потребують державного фінансування та регулювання для забезпечення загального доступу.

Таким чином, освітні послуги, незважаючи на наявність платної форми, функціонально виконують роль суспільного блага, що вимагає їхньої державної підтримки та контролю [10, с. 2-5].

Дійсно, існує широкий спектр підстав для класифікації освітніх послуг, які дослідники використовують для більш точного визначення та структурування категорії «освітня послуга»:

1. Щодо компонентів системи освіти (ступінь навчання) – даний критерій виявляє ієрархічну структуру державної системи: дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціальна освіта, професійна (технічна) підготовка, передвища фахова підготовка, вища освіта, освіта дорослих (в тому числі післядипломна);

2. Щодо форм здобуття освіти (організаційний підхід) – цей показник визначає спосіб організації навчального процесу: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронат, у виробничих умовах); дуальна форма;

3. За освітнім ступенем (у вищій освіті) – класифікація послуг, що надаються у вищій освіті: перший (бакалаврський) ступінь, другий (магістерський) ступінь та третій (доктора філософії) ступінь;

4. За формою оплати (джерело фінансування) – цей критерій означає фінансову основу надання послуги: на підставі державного бюджету (державне замовлення), на підставі місцевого бюджету (регіональне замовлення), на підставі фізичних чи юридичних осіб (за контрактною формою), на підставі спеціальних пільгових державних кредитів;

5. Згідно з термінами (тривалістю) надання – класифікація, важлива для післядипломної освіти та курсів: довгострокові, середньострокові, короткострокові;

6. За суб'єктами надання освітніх послуг – заклади освіти різних типів і форм власності (юридичні особи) та фізичні особи-підприємці, що мають ліцензію;

7. За суб'єктами одержання освітніх послуг – діти дошкільного віку, учні/студенти, дорослі (у системі неформальної та післядипломної освіти).

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану особливого значення набуває класифікація за формами здобуття освіти, зокрема дистанційна та мережева, оскільки вони є критично важливими для забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах безпекових загроз [5].

Безперечно, війна та запровадження воєнного стану неминуче трансформували всі аспекти життя українців, і сфера освіти зазнала особливо значних змін у способі надання освітніх послуг. Хоча під час карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19, освітня система вже набула досвіду роботи в онлайн та змішаному форматах, умови повномасштабної війни поставили нові, більш критичні перешкоди як технологічні збої – відсутність електропостачання та проблеми з якістю інтернету (особливо в прифронтових та постраждалих регіонах) зумовили суттєве зниження якості надання освітніх послуг. Вплив цих викликів виявився неоднорідним для різних рівнів освітньої системи:

– Вища освіта (ЗВО) – якість послуг для здобувачів вищої освіти була певною мірою нівельована завдяки двом ключовим факторам: вмотивованість здобувачів (висока внутрішня мотивація студентів, як дорослих суб'єктів навчання, дозволила їм адаптуватися), асинхронний режим (можливість навчатися в асинхронному режимі (самостійна робота з матеріалами у зручний час) значно зменшила залежність від постійного доступу до мережі);

– Дошкільна, загальна середня та позашкільна освіта – натомість, якість надання освітніх послуг у цих системах суттєво знизилася, що пов'язано з критичною необхідністю безпосередньої взаємодії з дітьми, складнощами організації безпечного фізичного простору та обмеженою здатністю дітей до повноцінної самостійної роботи.

Таким чином, воєнний стан виявив уразливість освітньої системи, змусивши її адаптуватися під тиском обставин, а якість освітньої послуги стала прямо залежати від рівня освіти та організаційної форми навчання.

Загалом, Міністерство освіти і науки України (МОН) для забезпечення безперервності та адаптивності освітнього процесу під час повномасштабної війни пропонує закладам освіти чотири ключові моделі організації навчання. Ці моделі дозволяють гнучко реагувати на безпекову ситуацію в різних регіонах країни:

1. Очне навчання – традиційна форма роботи, яка можлива виключно в закладах, де гарантовано дотримано всіх безпекових умов (наявність обладнаних укриттів);

2. Дистанційне навчання – повністю реалізується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Ця форма стала домінуючою у регіонах, де ведуться активні бойові дії або є високий ризик обстрілів.

3. Змішане навчання – поєднує елементи очної та дистанційної форм. Наприклад, теоретичні заняття проводяться онлайн, а практичні та лабораторні роботи – очно (з дотриманням безпекових норм).

4. Індивідуальна форма роботи - передбачає два варіанти, які обираються здобувачами освіти для максимальної гнучкості: екстернат (самостійне засвоєння освітньої програми з подальшою річною або підсумковою атестацією) та сімейна (домашня) форма навчання (організація освітнього процесу батьками, з періодичним контролем з боку закладу освіти).

Ці моделі дозволяють максимально адаптувати надання освітніх послуг до викликів воєнного стану, зберігаючи при цьому право на освіту.

На ранньому етапі активної фази повномасштабного вторгнення Міністерство освіти і науки України (МОН) оперативно надало рекомендації щодо організації освітнього процесу, виходячи з безпеки здобувачів освіти. Враховуючи специфічну безпекову ситуацію в регіоні, навчальним закладам рекомендовано на короткий термін зупинити освітній процес або запровадити навчання у дистанційному або змішаному форматі (обов'язково після узгодження з відповідною військово-цивільною адміністрацією). Для учнів, які були тимчасово переміщені до інших регіонів України, МОН надало гнучкі підходи для продовження навчання: вони могли записатися до школи за місцем тимчасового проживання (з урахуванням заяви одного з батьків), була доступна індивідуальна форма навчання у будь-якому форматі: екстернатна, домашня (сімейна) або ж учні могли тимчасово відвідувати навчальні заклади загальної середньої освіти. Ці заходи були спрямовані на забезпечення безперервності освіти та забезпечення реалізації права на навчання в умовах внутрішньої міграції та безпекових загроз [9, с. 29-35].

В умовах воєнного стану особлива увага має приділятися дітям з особливими освітніми потребами (ООП). Безперервне надання якісних освітніх та корекційних послуг для цієї категорії є життєво необхідним для підтримки їхнього розвитку та психосоціальної стабільності. Надання корекційних послуг має здійснюватися диференційовано, залежно від рівня підтримки, за яким розподілені діти. У спеціальних навчальних закладах педагоги та фахівці – зокрема, вихователі, спеціальні педагоги (вчителі-дефектологи, логопеди) – адаптують засоби комунікації для забезпечення індивідуалізованого підходу. Для підтримки освітнього процесу та надання корекційних послуг дистанційно використовуються такі адаптовані засоби комунікації:

– Публікація ресурсів – регулярне оновлення та публікація завдань, методичних рекомендацій та навчальних матеріалів на сайті закладу освіти;

– Соціальні мережі та месенджери – створення оперативних груп з батьками та учнями у популярних соціальних мережах і месенджерах (Viber, Telegram тощо) для швидкого зв'язку, консультацій та обміну інформацією;

– Електронні платформи – використання спеціалізованих електронних платформ (ZOOM, Google Classroom тощо) та скайп-конференцій для проведення індивідуальних та групових онлайн-занять, корекційно-розвиткових занять і консультацій;

– Традиційні канали зв'язку – збереження можливості зв'язку телефоном та листування електронною поштою для тих, хто має обмежений доступ до широкопasmового інтернету або цифрових технологій.

Така гнучкість і багатоканальність комунікації є вирішальною для підтримки якості надання освітніх послуг для дітей з ООП в умовах нестабільності та частих перебоїв, спричинених воєнним станом [1; 13].

Організація освітнього процесу та забезпечення якісних освітніх послуг в умовах воєнного стану вимагає всеохопного підходу, де головним є безпека та психологічна підтримка, а не лише учбові досягнення. Ми думаємо, що існує низка важливих факторів для успішної реалізації цієї місії. Головним фактором під час надання освітніх послуг є створення безпечного середовища для всіх учасників освітнього процесу. Освітні знання, хоч і мають великий значення, не є пріоритетнішими, ніж життя і здоров'я. Тому адміністративно-правове регулювання має строго вимагати гарантування безпеки та зведення належних укриттів, а також запобігання проведенню занять під час оголошення повітряних тривог. Успішна освіта під час війни вимагає широкої та скоординованої співпраці між ключовими стейкхолдерами:

1) Міжсекторальна взаємодія – важлива спільна робота між державними інституціями, благодійними організаціями та глобальними спільнотами для забезпечення найширших можливостей у сфері освіти та захисту;

2) Залучення місцевих партнерів – важливо енергійно співпрацювати з місцевими організаціями, соціальними працівниками та незалежними експертами, щоб гарантувати адаптовані й доступні освітні можливості для всіх учасників;

3) Фінансово-інфраструктурна база – потрібно підготувати необхідні фінансові ресурси, а також інфраструктуру й обладнання (зокрема, засоби зв'язку та електропостачання) для забезпечення стабільної доступності освіти в умовах війни.

Освіта в умовах війни не повинна обмежуватись лише читанням книжки. Учням потрібні різноманітні варіанти навчання, що охоплюють ширший спектр розвитку:

– соціальна та емоційна підтримка (надання психосоціальної та емоційної підтримки є критично важливим для мінімізації травматичного впливу війни),

– культурний та медіа простір (доступ до культурних заходів та медіа й технологій (навіть у дистанційному форматі) сприяє збереженню соціальної зв'язності та нормальності),

– навички життєвої витривалості (для осіб старшого віку важливою складовою становить патріотичне виховання, розвиток навичок швидко реагувати у стресових ситуаціях і надання першої швидкої допомоги).

Такий підхід гарантує, що освітня послуга в умовах воєнного стану не тільки передає знання, а й зберігає та розвиває людський капітал України, забезпечуючи його стійкість та готовність до відновлення [8].

Необхідність переміщення навчальних закладів із зон бойових дій стала однією з найзначніших системних проблем, що ускладнює забезпечення якісних освітніх послуг у закладах вищої освіти (ЗВО) в умовах воєнного стану. Переміщені університети зіткнулися з низкою гострих викликів:

1. Недостатність нормативно-правової бази – виникла нагальна потреба у створенні спеціалізованої нормативної бази, яка б повноцінно регулювала особливості діяльності переміщених ЗВО, включаючи питання майнового забезпечення, фінансування та акредитації в нових умовах;

2. Високий рівень конкуренції – переміщення в більш безпечні регіони призвело до значного рівня конкуренції на локальному ринці освітніх послуг. Переміщені ЗВО змушені конкурувати за контингент здобувачів та ресурси з місцевими, вже усталеними університетами;

3. Фінансові обмеження – гострою проблемою є відсутність достатніх фінансових ресурсів для повноцінного функціонування та забезпечення життєдіяльності. Кошти необхідні як для відновлення матеріально-технічної бази, так і для соціальної підтримки колективу;

4. Соціальна інтеграція та адаптація – виникають суттєві труднощі з інтеграцією та соціальною адаптацією як науково-педагогічних працівників, так і здобувачів освіти. Це включає забезпечення житлом, психосоціальною підтримку та створення сприятливих умов для продовження освітньої та наукової діяльності на новому місці.

Подолання цих проблем є критично важливим для збереження людського та інтелектуального капіталу України [7].

На превеликий жаль, в умовах повномасштабної війни в Україні відбулося посилення співпраці окремих вчителів та викладачів із державою-агресором. Ця обставина є прямим посяганням на національну безпеку та освітній простір.

Як юридична реакція на цей виклик, до Кримінального кодексу України (ККУ) була внесена нова норма – «Колaboraційна діяльність» (стаття 111-1). Об'єктивна складова даного

кримінально-протиправного діяння є доволі різноманітною, проте окремі її пункти безпосередньо стосуються осіб, яким доручено надання освітніх послуг:

1. Публічне заперечення агресії та окупації – відкрите заперечення громадянином України здійснення військової агресії проти України; відкрите заперечення створення і затвердження тимчасової окупації частини території України; відкриті заклики громадянином України до підтримки рішень і/або дій держави-агресора, військових формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; заклики до співпраці з державою-агресором; заклики до непризнання розширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території.

2. Пропаганда в освітніх закладах – здійснення громадянином України пропаганди у навчальних закладах, незалежно від типу та форми власності, з відкритою метою сприяння здійсненню озброєного нападання проти України.

Таким чином, українське законодавство чітко криміналізує не лише пряму співпрацю, але й ідеологічну діяльність та публічні заяви в освітній сфері, спрямовані на підрив суверенітету та викривлення історичної правди в очах здобувачів освіти [7].

Безперечно, якість подання навчального матеріалу та можливість його засвоєння критично залежать від психоемоційного стану обох ключових учасників освітнього процесу: як здобувачів освіти, так і педагогічних (науково-педагогічних) працівників. В умовах воєнного стану, коли всі суб'єкти освітнього процесу перебувають під постійним стресом, загрозою та переживають травматичний досвід, психоемоційний чинник набуває пріоритетного значення. Напруга, тривожність і відчуття незахищеності безпосередньо впливають на когнітивні здібності здобувачів (здатність до концентрації уваги, критичного мислення та довготривалого запам'ятовування значно знижується), ефективність викладання (здатність викладачів до емпатії, креативного подання матеріалу та підтримки дисципліни може бути ослаблена через професійне вигорання та особистий стрес). Таким чином, забезпечення психосоціальної підтримки та стабілізація емоційного клімату є необхідною умовою для відновлення та підтримання якісного надання освітніх послуг.

В умовах воєнного стану ключовим викликом для освітніх закладів є динамічна зміна форми навчання. Ця форма може дуже швидко переключатися між очною, дистанційною та змішаною навіть на рівні окремої громади, школи чи класу. Система освіти мусить «навчитися» адаптивності, що означає формування інституційної спроможності швидко реагувати на непередбачувані безпекові зміни. Це вимагає забезпечення відповідної безпеки (швидка готовність укрітити та протоколів евакуації), компетентності персоналу (здатність педагогічних та науково-педагогічних працівників оперативно переходити на різні формати роботи). Тільки за такими умовами вдасться мінімізувати освітні втрати. Саме в таких надзвичайно складних умовах, коли просте залучення до навчального процесу є вже значним досягненням, необхідно не зупинятися, а робити акцент на якості освітніх послуг. Необхідність адаптивності повинна спонукати ЗВО та інші заклади ще більше зосереджуватися на кінцевому результаті навчання, а не лише на процесі. Це вимагає чіткої структуризації навчального контенту для асинхронного засвоєння та використання інструментів оцінювання, які можуть об'єктивно виміряти набуті компетенції, незалежно від того, як часто змінювалася форма навчання. Таким чином, адаптивність має стати не лише механізмом виживання, а й каталізатором для підвищення фокусу на ефективності та якості освіти.

Висновок. Таким чином, освітня послуга передусім розглядається як сервіс у її традиційному розумінні: вона є свого роду товаром, що має нематеріальний характер. Хоча вона має зовнішній вигляд вираження – документ про освітній ступінь. На теоретико-правових основах освітні послуги можуть бути розподілені за різноманітними критеріями. За умов повномасштабної війни якість освітніх послуг зазнала суттєвих втрат. Це було зумовлено комплексом чинників, включаючи активні бойові дії та руйнування інфраструктури, відсутність електропостачання та Інтернету, що ускладнює дистанційне навчання, складний психологічний стан педагогічних (науково-педагогічних) працівників та здобувачів, необхідність вимушеного переміщення окремих закладів освіти. Водночас, суспільство не може допустити відсутності освітніх послуг, оскільки це критично важливо для збереження людського капіталу. Тому в умовах кризи активно виникають нові механізми, технології навчання та викладання. Визначено низку ключових факторів, які мають бути реалізовані для «приспосовання» освітніх послуг до вимог воєнного стану забезпечення безпечного середовища (пріоритет життя та здоров'я над навчальним процесом, включаючи обладнання та використання укриттів), забезпечення психологічної підтримки (підтримка ментального здоров'я всіх учасників освітнього процесу), адаптивність (інституційна спроможність швидко перемикатися між очною, дистанційною та змішаною формами навчання), використання новітніх

технологій (широке використання дистанційних інструментів та асинхронних режимів для мінімізації освітніх втрат).

Подальші наукові дослідження, необхідні для підвищення стійкості та прозорості освітньої сфери, вбачаються у вивченні основних корупційних ризиків у сфері надання освітніх послуг в умовах воєнного стану. Це має забезпечити ефективне та справедливе використання ресурсів, спрямованих на відновлення та підтримку освітньої системи.

Список використаних джерел:

1. Вишнякова О. Освіта під час війни : що змінилося і як це вплине на майбутнє дітей.
URL : https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/543064_osvita_pid_chas_viyni_shcho_zminilosya_i_uk.html
2. Власюк Т. М. Теоретичні аспекти поняття «освітня послуга». URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18883/1/PIONBUG_2021_P040-041.pdf
3. Гура В., Несторенко Т., Макаренко Т. Дослідження категорії «освітня послуга» : між-дисциплінарний підхід. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 2. С. 91 – 104.
4. Дистанційні школи та навчальні платформи надають безкоштовний доступ для здобувачів освіти. Міністерство освіти і науки : офіційний сайт. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-shkoli-ta-navchalni-platформи-nadayutbezkoshtovnij-dostup-dlya-zdobuvachiv-osviti>
5. Компанієць О. Якісна освіта у час війни : чи варто про це говорити зараз?
URL : <https://novadoba.com.ua/392838-oksana-kompaniyets-yakisna-osvita-uchas-vijny-chy-vartovo-tse-govoryty-zaraz.html>
6. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : за матеріалами загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, 17 листопада, 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Том 5. №2. С. 1 – 5.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25 – 26. Ст. 131.
8. Лист МОН України від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу». URL : https://hoipro.km.ua/wpcontent/uploads/2022/03/LaterMON_06_03_22_org_osvit_processu.pdf
9. Оршанський Л., Нищак І., Матвісів Я., Юрків М. Вища освіта України в умовах воєнного стану : виклики та шляхи подолання. *Молодь і ринок*. 2024. №1 (221). С.29 – 35.
10. Ничкало Н. Г. Українська педагогіка праці у гірку добу війни. *Професійна освіта*. 2022. № 1(94). С. 2 – 5.
11. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
12. Українська освіта в умовах війни : монографія : за наук. ред. С. О. Терепишого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с
13. Abdulghani Al-Shuaibi. The Importance of Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/260075970_The_Importan
14. Lavrysh, Yu., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., Golub, T. Teaching during the wartime : Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. 2025. Vol. 57(3). Pp. 197 – 204. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>

Дата першого надходження статті до видання: 09.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025